
Az ex-jugoszláv törvényszék (ICTY) hagyatéka a bosznia-hercegovinai ítélkezési gyakorlat fragmentáltsága tükrében

KIRS ESZTER*

Az ENSZ ex-jugoszláv büntető törvényszéke, a Biztonsági Tanács szándékát kissé megkésve beteljesítendő, lassan működése végéhez ér. Radovan Karadžić-ügyének alakulásától eltekintve egyre lanyhuló figyelem kíséri működését. Joggyakorlata folyamatos feldolgozásra kerül az igazságszolgáltatás és az akadémiai élet szereplői által, ugyanakkor kevesekben merül fel a kérdés, mit hagy maga után a Törvényszék az érintett nemzeti igazságszolgáltatási rendszerekben.

A dél-szláv konfliktusban elkövetett háborús és emberiség elleni bűncselekményekért felelős elkövetők közül 125 főbűnös ügyében eljár a Törvényszék. Ezzel párhuzamosan zajlottak, s zajlanak a nemzeti szinten bonyolított bűnvádi eljárások további bűnösök tízezreinek ügyében. A Törvényszék hagyatékához tartoznak mindazon következmények, melyek a nemzeti jogrendszerekre gyakorolt hatásaiból adódnak, s melyek alapvetően meghatározzák a büntető igazságszolgáltatás jelenlegi állapotát az érintett térségben.

Jelen tanulmány Bosznia-Hercegovina igazságszolgáltatási rendszerét állítja a figyelem középpontjába, minthogy az érintett államok közül ez viseli a legnagyobb terhet az eljárások lefolytatása tekintetében. A tanulmányban szereplő információk forrásait a rendelkezésre álló szakirodalmon és releváns jogszabályokon kívül helyi és nemzetközi szereplőkkel folytatott beszélgetések képezték.

A tanulmány bemutatja a Törvényszék és a boszniai igazságszolgáltatási rendszer kapcsolatát, majd a boszniai Állami Bíróság munkájára gyakorolt pozitív hatásokat ismerteti, melyek elsősorban a nemzetközi bírák és ügyészek, tanúvédelmi szakértők jelenlétével, a szakértelem képzések révén történő közvetítésével valósult meg. A nemzetközi beavatkozás túlzott mértéke, az akkuzatórius eljárás bevezetése azonban sokkal inkább gördített akadályokat, mintsem elősegítette volna az eljárások lefolytatásának menetét. A gyakorlati nehézségeken kívül pedig közvetve jogbiztonsági kockázatokhoz is vezetett. A tanulmány célja, hogy rávilágítson a tanulságokra, melyekkel Bosznia-Hercegovina példája szolgál egy jövőben eljáró nemzetközi és annak hatásai által érintett nemzeti büntetőbírói fórumrendszer közötti viszony tekintetében.

* Egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Jogi Tanszék.

1. A Törvényszék és a boszniai bíróságok közötti kapcsolat

1.1. A kezdeti nemzetközi primátus. Az ENSZ ex-jugoszláv büntető törvényszéke (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, a továbbiakban ICTY) működésének kezdeti éveiben, mint az köztudott, a fegyveres konfliktus még folyamatban volt az érintett területeken. A daytoni megállapodást követő évtizedben a belső bírói rendszer még egyértelműen nem volt képes pártatlan és hatékony eljárások lefolytatására. A bíróságok falai között tevékenykedők jelentős része politikai alapon befolyásolt volt. A rendszer hatékonyságának hiányát tükrözi, hogy 2005 januárjáig mindössze 54 háborús bűntettekkel kapcsolatos eljárás jutott a tárgyalási szakba.¹

Éppen ezért Bosznia-Hercegovina bíróságait nem lehetett a Törvényszék megbízható partnereiként kezelni a fegyveres konfliktusban elkövetett bűntettek elkövetőinek felelősségre vonása tekintetében. A kis számban előforduló bűnvádi eljárásokat is erőteljes kritikával illették a független nemzetközi megfigyelők.²

Az ICTY Statútumának vonatkozó rendelkezését ennek megfelelően szövegezték meg, primátust biztosítva a nemzetközi törvényszéknek:

„A Nemzetközi Törvényszéknek primátusa van a nemzeti bíróságok felett. A Nemzetközi Törvényszék az eljárás bármely szakában formális kérést intézhet a nemzeti bíróságokhoz, miszerint azok utalják eljárásukat a Nemzetközi Törvényszék hatáskörébe a Nemzetközi Törvényszék jelen Statútuma és Eljárási és Bizonyítási Szabályzatának megfelelően.”³

1996-ban új szakaszba ért a Törvényszék és Bosznia-Hercegovina bírói rendszere közötti kapcsolat alakulásának folyamata, az abszolút nemzetközi primátus vált alapvető rendező elvvé.⁴ Ebben a szakaszban fő célá vált, hogy a Törvényszék

¹ William W. Burke-White: The Domestic Influence of International Criminal Tribunals: The International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia and the Creation of the State Court of Bosnia & Herzegovina, *Columbia Journal of Transnational Law*, 46 (2008), 287. o.

A Bosznia-Hercegovinában lefolytatott korai eljárásokkal kapcsolatos problémák részletesebb ismertetéséért lásd: War Crimes Trials Before the Domestic Courts of Bosnia and Herzegovina, Progress and Obstacles, Organization of Security and Cooperation in Europe Report (2005) <http://www.oscebih.org/documents/1407-eng.pdf>

² Diane F. Orentlicher: *That Someone Guilty Be Punished – The Impact of the ICTY in Bosnia*, Open Society Justice Initiative, International Center for Transitional Justice, 2010, 109. o.

http://www.ictj.org/static/Publications/Orentlicher_BiH_OSJI-ICTJ_ThatSomeoneGuilty_pb2010.pdf

³ Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 9. cikk (a szerző fordítása)

⁴ A szerző Professor William Burke-White kategória-rendszerét vette át. Ezen értelmezés szerint a nemzetközi és nemzeti büntetőbírói fórumok szimultán működése esetén a bíróságok közötti kapcsolat négy fajtáját lehet megkülönböztetni. Az első típus a nemzeti primátus, mely esetben a nemzetközi bírói testület csak akkor járhat el, ha a nemzeti hatóság hozzá utal egy ügyet. A második típus, az egyszerű nemzetközi primátus szerint a nemzeti bíróságok abban az esetben járhatnak el, ha a nemzetközi bíróság nem kíván eljárni. A viszony harmadik típusa keretein belül a nemzetközi bíróság hozzájárulásával járhat el a nemzeti testület, amely felhatalmazás nélkül a nemzeti büntetőbíróságok nem rendelkeznek joghatósággal. E viszony-típus esetében beszélünk abszolút nemzetközi primátusról. A komplementaritás negyedik kategóriája a Nemzetközi Büntetőbíróság létrehozásával került a figyelem középpontjába, miszerint az ICC joghatóságának egyik feltétele, hogy a nemzeti igazságszolgáltatási rendszer nem képes vagy nem kész megfelelő eljárásokat folytatni. A nemzeti

felügyelete megakadályozza a régióban fogatosított önkényes letartóztatásokat.⁵ A „Rules of the Road” program keretein belül a boszniai, szerb és horvát felek kötelezettséget vállaltak arra, hogy a helyi hatóságok nem tartóztatnak le senkit háborús bűntettek címén a Törvényszék ügyészének előzetes hozzájárulása nélkül.⁶ Ennek köszönhetően a helyi ügyészek találkozhattak a nemzetközi módszerekkel és szakmai elvárásokkal. A Törvényszék Ügyészi Hivatala 4985 gyanúsítottat érintő 1419 aktát vizsgált át. 848 elkövető esetében hagyta jóvá a bűnvádi eljárást lefolytatását.⁷

Másfelől számos probléma mutatkozott a stratégia alkalmazása során. Bosznia-Hercegovina esetében a Törvényszékhez utaltak közül több mint 2300 ügy (40 %) sosem került átvizsgálásra, és a boszniai kormány semmilyen reakciót nem kapott a nemzetközi büntetőbírói fórumtól az ügyek kapcsán.⁸ A Diane F. Orentlicher professzor által végzett kutatások szerint a Törvényszék tisztviselői elmulasztották értesíteni a boszniai kollégáikat a „Rules of the Road” program keretében fogatosított vizsgálatok állapotáról, adott esetben akár a Boszniából érkező, hozzájuk intézett közvetlen kérdésre sem reagálva.⁹

Professzor William Burke-White értékelése szerint a Törvényszék közeli ellenőrzési joga és a hazai szereplők tájékoztatásának hiánya komoly hátrányt és elrettentő tényezőt jelentett a boszniai esetleges vádemelések tekintetében. Még ha a nemzeti hatóság úgy is döntött, hogy elindítja az eljárást, az ICTY érvényesíthette primátusát, és kifoghatta a szelet a nemzeti bíróságok vitorlájából. A „Rules of the Road” program abszolút nemzetközi primátushoz vezetett. Ez a változás nem ösztönözte a nemzeti hatóságokat sem eljárásuk fejlesztésére, sem a Törvényszék joggyakorlatának tanulmányozására és hasznosítására.¹⁰

1.2. Nemzetközi beavatkozás a helyi igazságszolgáltatási reform folyamatába. A Törvényszék bezárásának tervéről szóló stratégiából (Completion Strategy) adódóan a nemzeti bíróságokkal való kapcsolat története a következő szakaszába ért. A fő célja az vált, hogy egyes ügyeket, melyek a Törvényszéken még tárgyalási szakba nem jutottak, visszautaljanak a nemzeti bíróságok

büntetőbírói rendszerekre gyakorolt ösztönző hatások tekintetében egyértelműen a komplementaritás minősíthető a legjótékonyabb rendezőelvként.

Burke-White: i. m. 297-301. o.

⁵ A „Rules of the Road” program részletesebb ismertetéséért lásd: Mark S. Ellis: Bringing Justice to an Embattled Region – Creating and Implementing the „Rules of the Road” for Bosnia-Herzegovina, *Berkeley Journal of International Law*, 17 (1999), 1-25. o.

⁶ Orentlicher: i. m. 110. o.

⁷ Orentlicher: i. m. 111. o.

⁸ Burke-White: i. m. 317. o.

⁹ Az Orentlicher professzor által készített interjúk fényt vetnek a probléma létezésére, miszerint hiányzott a megfelelő információszolgáltatás a helyi szereplők irányában:

„Egy bíró számolt be arról, hogy miután huszonöt ügyet továbbított, és nyolc hónapot várt a reakcióra, az ICTY még mindig nem válaszolt. Más bírák és ügyészek is panaszkodtak, hogy több évvel az akták továbbítása után sem kaptak semmilyen információt a Törvényszéktől... Ezek a szakmabeliek úgy látták az ICTY-t, mint egy tartózkodó intézményt, amely káros hatással van a boszniai bíróságok háborús bűntettekhez kapcsolódó munkájára.”

Orentlicher: i. m. 112. o.

¹⁰ Burke-White: i. m. 312-318. o.

hatáskörébe a Törvényszék működésének befejezését felgyorsítandó. A legjelentősebb kérdéssé e szempontból az vált, hogy mely hatóság jelenthetne megfelelő fórumot a büntetőeljárások Bosznia-Hercegovinában történő lefolytatására.¹¹ Elkerülhetetlenné vált a boszniai igazságszolgáltatási rendszer reformja.

Az igazságszolgáltatási rendszert átfogó ellenőrzésnek vetették alá, melynek eredményeként 2002 és 2004 között a bírói kar 30 százalékának el kellett hagynia hivatalát politikai elfogultság vagy korrupció okán. A boszniai Legfőbb Bírói és Ügyészi Tanács pedig ismételt kinevezési procedúrával töltötte be a bírói és ügyészi székeket.¹² Mindemellett a bíróságok adminisztrációjának és működtetésének hatékonysága növelését elősegítő programokat foganatosítottak.¹³ 2003-ban a nemzetközi elvárásoknak megfelelő új büntető és büntetőeljárás törvény került elfogadásra. A Föderáció új büntetőtörvénykönyvébe bevezették az emberiség elleni bűntettek, a népirtás és a háborús bűntettek tényállását, valamint a parancsnoki felelősség koncepcióját.¹⁴ Továbbá bevezetésre került az akkuzatórius és inkvizitórius eljárás kombinációja az ICTY előtt követett eljárási szabályok modelljének mintájára.

Az ügyek Törvényszéktől való utalásának intézményi feltételeit megteremtendő került sor Bosznia-Hercegovina új Állami Bíróságának felállítására 2003-ban a Törvényszék közreműködésével.¹⁵ A 2005-től eljáró Első Részleg feladatává vált a háborús bűntettek elkövetői ügyében való ítélezés.¹⁶ Ez egyértelmű üzenet volt a Törvényszék részéről a boszniai igazságszolgáltatási rendszer nemzetközi elismertségéről.¹⁷ Professzor Burke-White kategóriarendszere szerint ily módon az ICTY és a boszniai nemzeti bíróságok közötti megváltozott kapcsolat a komplementaritás alapelvehez társuló ösztönző tényezőkkel gazdagodott.¹⁸

Mindezzel egy időben a Törvényszék Eljárási és Bizonyítási Szabályzatán is elvégezték a szükséges módosítást az 11 *bis* szabály beiktatásával, ami a

¹¹ A befejezési stratégiával kapcsolatos kezdeti problémák kapcsán lásd: Daryl A. Mundis: The Judicial Effects of the „Completion Strategies” on the Ad Hoc International Criminal Tribunals, *American Journal of International Law*, 99 (2005), 142. o.

¹² Alexander Mayer-Rieckh: Vetting to Prevent Future Abuses: Reforming the Police, Courts, and Prosecutor’s Offices in Bosnia and Herzegovina, in: *Justice and Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies*, New York: Social Science Research Council, 2007, 197. o.

¹³ Burke-White: i. m. 288. o.

¹⁴ Criminal Code of Bosnia and Herzegovina, June 27, 2003. 171-184. cikk
http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/zakoni/en/Criminal_Code_of_BH_-_Consolidated_text.pdf
2003 előtt a népirtás és a háborús bűntettek tényállása csak az entitások büntetőtörvénykönyveiben voltak fellelhetők.

¹⁵ A Bíróság felállításának részletes ismertetéséért lásd:
Fidema Donlon: Rule of Law: From the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia to the War Crimes Chamber of Bosnia and Herzegovina, in: *Deconstructing the Reconstruction – Human Rights and the Rule of Law in Postwar Bosnia and Herzegovina* (szerk.: Dina Francesca Haynes), Ashgate, 2008, 257-284. o.

¹⁶ A boszniai Állami Bíróság szerkezeti felépítésének rövid bemutatásáért lásd:
„Jurisdiction, Organization, and Structure of the Court of Bosnia and Herzegovina”.
<http://www.sudbih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=3&id=3&jezik=e>

¹⁷ Burke-White: i. m. 328. o.

¹⁸ *Uo.* 320. o.

nemzetközi bírói fórum számára biztosította a jogszabályi háttérrel az ügyek visszautalásához:

„Miután a vádpontok megerősítésre kerültek és mielőtt a tárgyalás elkezdődik, tekintet nélkül arra, hogy a vádlott a Törvényszék őrizetében van-e, az Elnök kijelölhet egy tárgyalási kamarák három állandó bírójából összeállított tanácsot (...), amely kizárólagos jogot birtokol arra, hogy eldöntse, az ügy azon állam hatóságai elé utaltasson-e,

(i) amelynek területén elkövették a bűncselekményt; vagy

(ii) amelyben letartóztatták a vádlottat; vagy

(iii) amelynek joghatósága van, valamint kész és felkészült az ügy fogadására,

hogy azután ezek a hatóságok továbbutalják az ügyet az adott állam eljárásra megfelelő bíróságához.”¹⁹

Miután a boszniai Állami Bíróság háborús bűntettek vizsgálatáért felelős részlegre megkezdte működését, az ICTY megfigyelőket bízhatott meg a törvényszéki vádemeléssel kezdődő tárgyalások felügyeletével. A Törvényszék e megfigyelés révén bármely eljárást visszavonhatott a joghatóságába, amennyiben az nem felelt meg a nemzetközi elvárásoknak. A megfigyelés szerepét az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (a továbbiakban, EBESZ) boszniai missziójára bízta.²⁰ Az ICTY összesen hat 11 *bis* ügyet utalt az Állami Bíróság joghatóságába, melyek tíz vádlottat érintettek. Az EBESZ szarajevói irodája negyedévi rendszerességgel küldött jelentéseket az ICTY Ügyészi Hivatalának.²¹ A Törvényszék végül egyetlen 11 *bis* ügyet sem vont vissza a saját hatáskörébe, s mára a Milorad Trbić-ügy az utolsó e körből, melyben az eljárás még mindig folyamatban, de már a fellebbviteli szakban van.

A Törvényszéktől a 11 *bis* szabálynak megfelelően átutalt ügyeken kívül az Állami Bíróság ügyterhéhez tartoznak a következő három kategóriába tartozó ügyek: azok az ügyek, melyek esetében az ICTY Ügyészi Hivatala nyomozást folytatott, de vádat már nem emelt;²² azok, melyekben a boszniai Háborús Bűntettek Különleges Osztálya által indított új nyomozás van folyamatban; valamint mindazon Rules of the Road ügyek, melyekben a helyi hatóságok nem jutottak el a vádemelésig.²³

¹⁹ Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Rule 11 *bis*, A. (a szerző fordítása)

²⁰ Orentlicher: i. m. 119. o.

²¹ A jelentéseket lásd: Monitoring and Reporting on Rule 11 *bis* Cases
http://www.oscebih.org/human_rights/monitoring.asp?d=1

²² A Törvényszék ügyészei 40 gyanúsítottat érintő tizennégy ügyet utaltak az Állami Bíróság elé.
Orentlicher: i. m. 122. o.

²³ Tarik Abdulhak: Building Sustainable Capacities – From an International Tribunal to a Domestic War Crimes Chamber for Bosnia and Herzegovina, *International Criminal Law Review*, 9 (2009), 341. o.

2. A Törvényszék nemzeti igazságszolgáltatási rendszerre kifejtett hatásai

Az Állami Bíróság felállításában való közreműködésen kívül az ICTY jelentős hatást gyakorolt a nemzeti igazságszolgáltatásra az általa már elbírált tények, bizonyítékok és eljárási döntések hasznosítása terén, valamint a tárgyalások megfigyelése és a szakértelem rendelkezésre bocsátása tekintetében.²⁴

2.1. Bizonyítékok. A háborús bűntettekkel kapcsolatos ügyek menetét elősegítették az ICTY-től érkező bizonyítékok. Az Ügyészi Hivatal a releváns bizonyítékokkal együtt küldte el a 11 *bis* ügyekhez kapcsolódó aktákat az Állami Bíróság ügyészeinek. Ennek köszönhetően a helyi ügyészeknek nem kellett már kiterjedt vizsgálatokat folytatnia a tárgyalások megkezdése előtt. Másfelől 2004 októberében az ICTY Főügyésze a boszniai hatóságok rendelkezésére bocsátotta az összes „Rules of the Road” aktát.

A bizonyítékok rendelkezésre bocsátása tekintetében ugyanakkor nem érdemes túlértékelni a „Rules of the Road” ügyekhez kapcsolódóan a Törvényszék által átadott akták jelentőségét. Ezek sok esetben nem voltak teljes anyagok, és korántsem voltak tárgyalásra kész akták.²⁵ Ugyanakkor a Törvényszék elektronikus adatbázisához való hozzáférés rendkívül nagy előny a nemzeti bíróságok számára. A zártkörű adatbázishoz való hozzáférés biztosított az Állami Bíróságon. Emellett valamennyi kantoni és kerületi bíróságon, ahol hálózattal felszerelt számítógépek állnak a bírák rendelkezésére, hozzáférhető a Törvényszék honlapján elérhető nyilvános adatbázis. Jelenleg a legnagyobb problémát az okozza, hogy még nem készültek el maradéktalanul a Törvényszéken készült tárgyalási jegyzőkönyvek helyi nyelvre fordított verziói. Ez számokban annyit jelent, hogy a Törvényszék fordítóinak oldalak százazreit kell utólag elérhetővé tenni a régió intézményei és lakosai számára. Megelőzhető lett volna ez a nehézség a jegyzőkönyvek átadása folyamatának korábbi tervezésével.

2.2. Szakértelem. A szakértelem rendelkezésre bocsátása terén a korábban a Törvényszéken hivatalt betöltő bírák, ügyészek Állami Bíróságon való kinevezése nyújtott jelentős segítséget. Az Állami Bíróság Első Részlegén belül öt bírói kamara működik. Kezdetben két nemzetközi és egy elnöklő helyi bíróból állt egy-egy kamara. 2008-ban az összetételi arány megfordult, a nemzeti bírák többségbe kerültek, a kamarák két helyi és egy nemzetközi tagból álltak.²⁶ Az eredeti tervek szerint a nemzetközi bírácoknak el kellett volna hagyniuk a Bíróságot 2009 végéig.²⁷ Ezzel szemben végül a néhány pozícióban maradó nemzetközi bíró mandátumát meghosszabbították, akik előreláthatóan 2012-ig támogatják a Bíróság

²⁴ Bogdan Ivanišević: *The War Crimes Chamber in Bosnia and Herzegovina: From Hybrid to Domestic Court*, International Center for Transitional Justice, Prosecutions Case Studies Series, 2008, 25-26. o. <http://www.ictj.org/images/content/1/0/1088.pdf>

²⁵ Orentlicher: i. m. 120-123. o.

²⁶ Ivanišević: i. m. 7. o.

²⁷ *Looking for Justice – The War Crimes Chamber in Bosnia and Herzegovina*, Human Rights Watch Report, 2006, 7-8. o.

működését.²⁸

Az Állami Bíróság Első Részlegének ügyészi hivatala, mely öt földrajzi alapon meghatározott hatáskörű, nemzetközi és nemzeti tisztviselőkből álló ügyészi csapatból áll, alkalmaz egy összekötő tisztviselőt, aki a Törvényszékkal és a régió egyéb országaival való kapcsolattartásért felelős. A védelem képviselője oldalán kevésbé jellemző a törvényszéki támogatás jelenléte. A Büntetőjogi Védelmi Részleg (Odsjek krivicne odbrane, OKO) független intézményének munkáját megalakulásakor egy nemzetközi igazgató irányította. Az OKO az ügyészséghez hasonlóan öt regionális egységbe szerveződött, melyek mindegyike egy boszniai jogászból, egy helyi és egy nemzetközi gyakornokból áll.²⁹ Az OKO biztosítja a boszniai jogászok nemzetközi büntetőjogi képzését, elősegítve ezzel az akkuzatórius eljárási modellhez kapcsolódó ismeretek elsajátítását. Az ICTY támogatását nyújtotta a képzési programok bonyolításához.³⁰

A bírák és ügyészek oldalán intenzívebb a törvényszéki támogatás. A helyi bírák és ügyészek szakértelmének fejlesztése érdekében az ICTY számos képzési programot bonyolított mind Boszniában, mind Horvátországban és Szerbiában. Nyilvánvalóan praktikusabb megoldás a helyben szervezett képzésekben való nemzetközi részvétel, ennek ellenére nagy hangsúlyt fektet a Törvényszék a boszniai jogászok Hágába való kiutaztatására.

Boszniai bírák és ügyészek utaznak ki, hogy képzéseken vegyenek részt, és szakmai dialógust folytathassanak a Törvényszéken tevékenykedő kollégáikkal. Rendszeresen sor kerül 3-4 napos képzésekre Hágában, ahová a Törvényszék szervezi a helyiek eljuttatását és részvételét.

A Törvényszék Ügyészi Hivatala külön munkacsoportot állított fel a helyi ügyészekkel való együttműködés intézésére. Az Ügyészi Hivatal által szervezett képzések elsődleges célja a helyi kollégák felkészítése a kereszkérdezésre, az elektronikus adatbázisok használatára, valamint a bizalmas dokumentumok beszerzésének eljárására. A látogatások lehetővé teszik, hogy a régióbeli ügyészek valós aktákon dolgozhassanak együtt az Ügyészi Hivatalnak dolgozó munkatársaikkal. Serge Brammertz, az ICTY jelenlegi Főügyésze szerint a viszony átalakult a korábbi alá-fölérendeltséghez képest egy sokkal inkább horizontális természetű kapcsolattá.³¹ A Hágában zajló képzéseken kívül a törvényszéki tapasztalattal bíró jogászok alkalmi előadásokkal járulnak hozzá a Boszniában bírának, ügyészeknek és ügyvédek számára szervezett szakmai képzésekhez.³²

E támogatási formákon túl az ICTY Ügyészi Hivatala 2009-ben hirdette meg azt az oktatási programot, mely intenzívebb képzést nyújt a régióból érkező fiatal ügyészeknek, gyakornokoknak. Félévente tíz fiatal jogász kap lehetőséget arra, hogy Hágában a Törvényszéknél végezzen szakmai gyakorlatot. Ez kiváló lehetőség arra, hogy a Törvényszék közvetlenül hozzájáruljon a helyi kapacitás építéséhez,

²⁸ Orentlicher: i. m. 132. o.

²⁹ Looking for Justice: i. m. 22-23. o.

<http://www.hrw.org/en/reports/2006/02/07/looking-justice-0>

³⁰ Burke-White: i. m. 340. o.

³¹ Serge Brammertz, az ICTY Főügyésze beszéde az „Assessing the Legacy of the ICTY” c. konferencián, Hága, 2010. február 23-24.

³² Orentlicher: i. m. 123. o.

aminek természetesen egy további feltétele, hogy az érintett fiatal jogászok visszatérjenek hazai hivatalaikba a program végeztével.

A Hágába utazó fiatal jogászoknak nem biztosítanak ösztönző erőt jelentő elhelyezkedési lehetőséget Boszniába való hazatértük esetére.³³ Ugyanakkor ebből nem adódik jelentős probléma a gyakorlatban, hiszen általában az Állami Bíróságon már alkalmazásban lévő jogászok vesznek részt a fiatal szakembereknek szervezett hágai programokon, hogy aztán az ott szerzett tapasztalatokkal visszatérjenek a bíróságon nekik fenntartott, biztos pozíciójukba. Ez jelentősen csökkenti annak valószínűségét, hogy külföldi alkalmazás után kutassanak, ahelyett, hogy visszatérnének Boszniába. Hazatértük után, a hágai képzésben részesült szakemberek élő jogi vitákat generálnak a Bíróságon, és jelentősen hozzájárulnak az ügyészi és bírói gyakorlat fejlesztéséhez.³⁴

A boszniai bírák munkáját megkönnyítheti a Törvényszék jog- és eljárási gyakorlatának tanulmányozása. A helyi intézményekben való alkalmazhatósághoz azonban szükséges a megfelelő formában történő közvetítés. Ezt a célt szolgálja a 2009-ben a UNICRI és a Törvényszék közös munkájának eredményeképp kiadott Kézikönyv az ICTY joggyakorlatáról, mely elsősorban eljárási kérdéseket tisztáz gyakorlati stílusban. A Kézikönyv fordított változata helyi terjesztésre került, angol nyelven pedig a Törvényszék honlapján is elérhető.³⁵ A Kézikönyv publikálása jelentős eredményként könyvelhető el, ugyanakkor a boszniai bírák általi alkalmazását továbbra is nehezítik a két releváns jogrendszer közötti különbségek.³⁶

2.3. A hatások értékelése. Míg számos kritikus pontra mutattak már rá a nemzetközi megfigyelők, elsősorban az International Center for Transitional Justice nem-kormányzati szervezete és az EBESZ boszniai missziója, az Állami Bíróság igazságszolgáltató tevékenységével kapcsolatban, összességében mégis elismerő hangon nyilatkoznak a Bíróság munkájáról és fejlődéséről.³⁷

A változás világosan nyomon követhető a Bíróság ítéletszövegezésének fejlődésén, ami leginkább az intézménynél működő nemzetközi bírának köszönhető. A nemzetközi bírák korábban a Törvényszéknél, vagy valamely fejlett angolszász igazságszolgáltatási rendszer intézményeinél tettek szert jelentős gyakorlati tapasztalatra. Közülük hárman az állami bírósági kinevezést megelőzően az ICTY ügyészei voltak,³⁸ egyikük pedig annak bírója volt.³⁹ Az ő kitartó munkásságuk eredménye, hogy mára a Bíróság ítéleteinek többsége alapos mellékletekkel és hivatkozási rendszerrel bír, melyek lehetővé teszik a felhasznált

³³ Beszélgetés Jusuf Halilagić-csal. Secretary of Ministry of Justice, Szarajevó, 2010. szeptember 1.

³⁴ Beszélgetés Patricia Whalen bírónővel, Court of Bosnia and Herzegovina, Szarajevó, 2010. szeptember 2.

³⁵ Manual on Developed Practices Launched.
<http://www.icty.org/sid/10145>

³⁶ Beszélgetés Aida Trožić-csal. Senior Professional Associate, Centre for Judicial and Prosecutorial Training (Centar za Edukaciju Sudija i Tužilaca u Federaciji Bosne i Hercegovine). Szarajevó, 2010. augusztus 31.

³⁷ Hasonló elismerésért lásd: Abdulhak: i. m. 342. o.

³⁸ Közülük Phillip Weiner jelenleg is az Állami Bíróság Háborús Bűntettek Részlegének bírója.

³⁹ Almiro Rodrigues bíró.

bizonyítékok utólagos beazonosítását. Továbbá az ítéletek részletes indoklást foglalnak magukba, és az abban felsorakoztatott érvek világosan épülnek egymásra.⁴⁰ Ez jelentős sikernek minősíthető egy olyan államban, ahol korábban nem volt követendő gyakorlat a részletes indoklás, minthogy számos bíró vallotta azt a nézetet, hogy az ítéletek kizárólag a vádlottnak íródnak, aki pedig tisztában van az okokkal, hiszen folyamatosan részt vett a tárgyalásokon. Azok a helyi bírák, akik korábban is elégedetlenek voltak az indoklás hiányával, könnyen tették magukévá az ítéletszerkesztés fejlettebb eszközrendszerét.⁴¹

3. A nemzetközi beavatkozás árnyoldalai

3.1. Sürgető politikai célok. A boszniai Állami Bíróság, csakúgy, mint bármely más nemzetközi vagy hibrid büntetőbíróság, kiemelkedő jelentőséggel bír a háborús bűntettek elkövetésének megtorlásában. Ugyanakkor a kapacitása véges. A fent ismertetett fejlődés ellenére önmagában nem képes megbirkózni azzal az üggyel, mellyel a boszniai igazságszolgáltatási rendszer kénytelen szembenézni. A 2008-ban kiadott, háborús bűntettekről szóló Nemzeti Stratégiában szereplő tervek szerint 7 éven belül befejezik az eljárásokat az összetettebb ügyek esetében, 15 éven belül pedig a kevésbé bonyolult ügyeket is lezárják. A jelenlegi nyilvántartás szerint 10-16 ezer elkövetőt érintő 1400 ügy vár „feldolgozásra”.⁴² Itt lépnek a színpadra az alacsonyabb szintű bíróságok, bár még ezzel együtt is irreálisnak minősíthetők a tervek.

Bosznia-Hercegovina föderációján belül tíz kantoni bíróság működik, valamint a Brčko kerületi bíróság és a Republika Srpska öt kerületi bírósága, melyek

⁴⁰ A fejlődés egyértelműen észlelhető az ítéletek összehasonlítása során. Lásd például a Lazarevic Sreten et al. ügyben (X-KRŽ-06/243) 2008.szeptember 29-én és a Milorad Trbić ügyben (X-KR-07/386) 2009. október 16-án hozott határozatokat.

<http://www.sudbih.gov.ba/?jezik=e>

Az EBESZ a következőképpen ismerte el a fejlődés tényét a Trbić-ügyben hozott ítélet kapcsán:

„A Misszió örömmel észlelt bizonyos pozitív változásokat az első fokon eljáró kamara indoklásának világos megfogalmazásában, valamint az ítélet bizonyos technikai jellegzetességeiben. Először is, a kamara elemzése jól strukturált és könnyen követhető. A releváns jogszabályok magyarázatát követően a kamara alkalmazza a jogot az ügy konkrét tényeire, nem reked meg a bizonyítékok egyszerű ismertetésénél. Másfelől a kamara az ítéletben gyakran hivatkozik az ICTY, ICTR és az Állami Bíróság joggyakorlatára, és beépíti analizisibe az így felhasznált bírói döntésekben szereplő jogi érveléseket. Különösen pozitív a tény, hogy a tárgyalási kamara bizonyos eljárási kérdések – mint például a vádlott előzetes vallomásának elfogadhatósága – tárgyalása esetén figyelembe veszi az Emberi Jogok Európai Egyezményében szereplő követelményeket, és részletes elemzést készít az Emberi Jogok Európai Bírósága által hozott releváns döntésekről. Továbbá az Állami Bíróságon született egyéb ítéletekkel ellentétben a jelen ítélet tartalmaz egy mellékletet a fontos eljárási döntésekről, egy listát a kompenzációs igényüket jelző sértett felekről, a bizonyítékok listáját, valamint a hivatkozott ügyek listáját. Ez hozzájárul az ítélet könnyebb érthetőségéhez, és egy pozitív új gyakorlatot képvisel.”

Twelfth Report in the Milorad Trbić Case Transferred to the Court of BiH pursuant to Rule 11bis, OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina Report, 2010. július, 4. o.

<http://oscebih.org/documents/17056-eng.pdf>

⁴¹ Beszélgetés Patricia Whalen bírónővel. Court of Bosnia and Herzegovina. Sarajevó, 2010. szeptember 2.

⁴² Beszélgetés Jusuf Halilagić-csal, Secretary of Ministry of Justice, Sarajevó, 2010. szeptember 1.

kompetensek a háborús bűntettek ügyében.

Ugyan felmerültek javaslatok, miszerint az Állami Bíróságnak kellene foglalkoznia minden háborús bűntettekkel kapcsolatos ügygel, amint erre vonatkozó kívánságát számos kantoni és kerületi bíróság is kifejezte, az idő szorításában ez nem tűnt lehetséges megoldásnak. A kantoni bíróságok bevonásának célja a stratégia részét képezi. Az Állami Bíróság felkészült volt arra, hogy megfeleljen a nemzetközi elvárásoknak az eljárások lefolytatása során. Ugyanakkor egymagában így sem lett volna képes megbirkózni az ügyteher jelentette kihívással. E szempontból vált jelentőssé a tény, hogy az ICTY szakmai támogatása megjelent az Állami Bíróság szintjén, de nem érte el az entitások szintjén működő bíróságokat.

Az Állami Bíróság feladatává vált az ügyek szelekciója. A kiemelkedően összetett ügyek az Állami Bíróság hatáskörében maradnak, míg a kevésbé bonyolultak az entitások szintjén működő bírói fórumok elé utaltatnak.

3.2. Fragmentáció a boszniai igazságszolgáltatási rendszerben.

Ellentmondásokhoz vezetett a boszniai igazságszolgáltatási rendszeren belül, hogy mind a korábbi jugoszláv szocialista szövetségi köztársaság büntetőjogi kódexe, mind az újonnan elfogadott büntető törvénykönyv hatályban maradt. A két eltérő jogszabály egyidejű alkalmazásának a jogbiztonságra nézve kifejtett hátrányos következményeinek egyike, hogy jelentős eltérésekhez vezet az Állami Bíróság és az entitások szintjén működő bíróságok ítélkezési gyakorlatában.⁴³

A Human Rights Watch nem-kormányzati szervezet egy 2008-as jelentése szerint a háború során elkövetett bűncselekmények esetében a kantoni és kerületi bíróságok általában a régi törvénykönyv rendelkezéseit alkalmazták.⁴⁴ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése hangot adott aggodalmainak a háborús bűntettek elkövetői esetén alkalmazott jog harmonizációjának hiánya kapcsán.⁴⁵ Ezen kívül Bosznia-Hercegovina Alkotmánybírósága is kimondta a Maktouf-ügyben hozott ítéletében, hogy a helyzet, miszerint az állami és entitási bíróságok eltérő súlyú büntetési tételeket szabnak ki azonos súlyú bűncselekmények megtorlásaként, jogellenes diszkriminációhoz vezet. A Bíróság ezen túl felszólította az entitások szintjén működő bírói testületeket, hogy az új, 2003-ban elfogadott Büntető törvénykönyvet alkalmazzák.⁴⁶ A harmonizáció hiánya komoly aggályokat vet fel a jogbiztonság szempontjából, minthogy a bíróságok diszkrecionális jogkörébe utalták az alkalmazandó jogszabály kiválasztása feletti döntést.

⁴³ Példaként szolgál a fenti problémára az eset, amikor egy entitási bíróság egy év nyolc hónap szabadságvesztés büntetésre ítélte egy vádlottat fogvatartottakkal szemben tanúsított kegyetlen bánásmódért, míg ugyanezen bűntett elkövetéséért az Állami Bíróság tíz és fél évet ítél meg.

Moving towards a Harmonized Application of the Law Applicable in War Crimes Cases before Courts in Bosnia and Herzegovina, OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina Report, 2008, 8. o.

<http://www.oscebih.org/documents/12615-eng.pdf>

⁴⁴ *Still Waiting – Bringing Justice for War Crimes, Crimes against Humanity, and Genocide in Bosnia and Herzegovina's Cantonal and District Courts*, Human Rights Watch Report, 2008, 52. o.

⁴⁵ *Moving towards a harmonized application*: i. m. 6. o.

⁴⁶ *Case of Abduladhim Maktouf, Decision on Admissibility and Merits*, AP-1785/06, Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, 80-92. par.

http://www.ccbh.ba/eng/odluke/povuci_pdf.php?pid=73135

A harmonizáció megvalósítását azonban számos gyakorlati probléma akadályozza. Kezdeti lendülettel születtek a javaslatok, hogy az Állami Bíróság bocsásson ki tematikus iránymutatásokat az entitások bírói testületeinek, az új törvény alkalmazására ösztönözve azokat. Ezek a javaslatok nem élveztek széleskörű támogatást a bírói függetlenség alapvető elvére figyelemmel. A boszniai Legfőbb Bírói és Ügyészi Tanács Elnöke, Milorad Novković is ezt az álláspontot képviseli, miszerint a bírának diszkrecionális joguk van annak eldöntésére, hogy mely törvénykönyvet alkalmazzák egy adott ügyben. Másfelől a Tanács rendszeresen szervez találkozót az Állami Bíróság bírái és az entitások szintjén működő bírák számára, hogy elősegítse a jogalkalmazás egységesítését. A Tanács Elnökének véleménye szerint a harmonizáció kérdése az esetjog szintjén kell, hogy megoldódjon, a döntés pedig, hogy mely jogszabály kerüljön alkalmazásra, a bírák kezében kell, hogy maradjon. Ennek ellenére megállapította, hogy a kantoni bíróságok jelenleg az új kódexet részesítik előnyben a régi jugoszláv büntetőtörvénnyel szemben. A régi törvény alkalmazása inkább a Republika Srpskában működő kerületi bíróságokra jellemző. A véleménye szerint a lényeges kérdés az, hogy hogyan lehet minél előbb teljesíteni a nemzeti stratégiában kitűzött feladatokat.⁴⁷ Az álláspontja politikai szempontból érthető, hiszen többek között ezen múlik az Európai Unió támogatása.⁴⁸ Ezzel szemben a jogbiztonság és az eljárási garanciák szempontjából a jelenlegi helyzet komoly kritikát érdemel.

3.3. A nemzetközi beavatkozás fragmentációt mélyítő hatása. Miközben nagy ügyteher hárult ezzel az entitások szintjén működő bíróságokra, alapvető problémákkal küzdenek, amelyek megakadályozzák, hogy megfeleljenek a kihívásnak. Az Állami Bírósággal ellentétben korlátozott pénzügyi és technikai forrásokkal, valamint sok esetben hiányos szakértelemmel rendelkeznek. Elavult tanúvédelmi eszközökkel bírnak, ami ellehetetleníti a lehetséges tisztességes és biztonságos eljárásokat, amelyek megfelelhetnének a nemzetközi elvárásoknak.⁴⁹

2008-ban maga a boszniai Legfőbb Bírói és Ügyészi Tanács tett arra vonatkozó nyilatkozatot, hogy az entitások szintjén nem megfelelő az ügyészi hivatalok alkalmazotti létszáma, sem pedig a technikai és szakmai felkészültség a háborús bűntettekkel kapcsolatos eljárások lefolytatásához.⁵⁰ A kutatások során tehát világossá vált, hogy az Állami Bíróság és az entitások bírói fórumai közötti választóvonal képezi az ICTY hatásainak határvonalát.

A Törvényszék által szervezett hágai képzési programok nem fejtenek ki hatást a kantoni és kerületi bíróságok munkájára, hiszen ezek a bíróságok nem

⁴⁷ Beszélgetés Milorad Novković-csal, President of the High Judicial and Prosecutorial Council, Szarajevó, 2010. augusztus 31.

⁴⁸ Beszélgetés Stephanie Barbourral, Legal Adviser on War Crimes and Transitional Justice, Judicial and Legal Reform Section, OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, Szarajevó, 2010. július 30.

⁴⁹ Still Waiting: i. m. 3. o.

<http://www.hrw.org/en/reports/2008/07/09/still-waiting-0>

A tanúvédelemmel kapcsolatos problémák bővebb ismertetéséért lásd:

Witness Protection and Support in BiH Domestic War Crimes Trials: Obstacles and recommendations a year after adoption of the National Strategy for War Crimes Processing, OSCE Report, 2010,

<http://www.oscebih.org/documents/16563-eng.pdf>

⁵⁰ Still Waiting: i. m. 21. o.

alkalmaznak jogi asszisztenseket, akiket kiküldhetnének a programokon való részvétel céljából.⁵¹ Milorad Novković megállapítása szerint a 3-4 napos hágai látogatásokat és az Ügyészi Hivatal fél éves szakmai gyakorlatot biztosító programja nem fejt ki jelentős pozitív hatást a boszniai igazságszolgáltatási rendszer működésére. Véleménye szerint hasznosabb lenne, ha gyakorló ügyészeket invitálnának 3-4 hónapra Hágába, hogy az ICTY Ügyészi Hivatala falain belül fejlesszék a már erős alappal bíró ismereteiket.⁵² E véleményét nyilvánvalóan az idő rövidege diktálja, s bár valóban hasznos lehetne egy ilyen természetű képzési program is, erre nem állnak rendelkezésre a szükséges források.

Az entitások szintjén feladatot ellátó ügyészek és bírák helyi, nemzetközi büntetőjogi képzésekbe való bevonása esetlegesen alakul. A rendszeres képzéseket a Bírói és Ügyészi Képzések Központja szervezi, illetve eseti jellegű képzéseket egyéb szervezetek. E képzések hallgatóságának többsége az Állami Bíróságról érkezik. Általában véve a bírák évente négy napot kötelesek szakmai képzéseken tölteni, de a képzés tárgyát ők választják meg, az nem feltétlenül nemzetközi büntetőjogi témájú, még ha egyébként háborús bűntettekkel foglalkozik is az adott bíró. Három bíróra van szükség egy háborús bűntettekhez kapcsolódó ügygel foglalkozó kamarához, de nincs olyan entitás szintű bíróság, ahol lenne három bíró, aki értene az ilyen jellegű eljáráshoz. Visszaveti a képzés folyamatát, hogy nem áll rendelkezésre olyan helyi tankönyv, mely a nemzetközi humanitárius vagy nemzetközi büntetőjogról szólna. Ez természetesen érthető, hisz az akadémiai szereplőknek is időbe telik, mire megismerkednek az új, nemzetközi elvárásoknak megfelelő eljárási rendszerrel. Másfelől a képzések során így mindössze az előadók által összeállított anyagok állnak rendelkezésre oktatási segédanyagokként.⁵³

A védelem képviselése tekintetében megjegyzendő, hogy az OKO biztosítja a képzéseket az Állami Bíróságon tevékenykedő ügyvédek számára is. Az OKO független intézményként működik, de kiváló szakemberekből áll, és magas színvonalon segítik és szervezik a háborús bűntettekhez kapcsolódó ügyekben eljáró ügyvédek munkáját. Ugyanakkor sajnos nem létezik ehhez hasonló szervezet, mely az entitások szintjén folytatna hasonló tevékenységet (mindössze egyetlen tisztviselő működik az OKO szervezetén belül, aki az összes kantoni és kerületi bíróságon eljáró ügyvéd képzéséért felelős.⁵⁴) Az OKO által szervezett képzések elvileg minden érdeklődő jogász számára nyitottak, ugyanakkor a gyakorlatban csak az Állami Bíróság előtt fellépő ügyvédek vesznek részt azokon.⁵⁵ Itt is megjelenik tehát az Állami Bíróság és az entitások bírói fórumai között létező

⁵¹ A probléma említésre került a háborús bűntettekéről szóló Nemzeti Stratégiában is, miszerint egyedül a szarajevói kantoni bíróság alkalmazott összesen két jogi asszisztentst.

National War Crimes Strategy of Bosnia and Herzegovina, 2008. december

⁵² Beszélgetés Milorad Novković-csal, President of the High Judicial and Prosecutorial Council, Szarajevó, 2010. augusztus 31.

⁵³ Beszélgetés Aida Trožić-csal. Senior Professional Associate, Centre for Judicial and Prosecutorial Training (Centar za Edukaciju Sudija i Tužilaca u Federaciji Bosne i Hercegovine). Szarajevó, 2010. augusztus 31.

⁵⁴ Beszélgetés Stephanie Barbourral, Legal Adviser on War Crimes and Transitional Justice, Judicial and Legal Reform Section, OSCE Mission to Bosnia and Herzegovina, Szarajevó, 2010. július 30.

⁵⁵ Still Waiting: i. m. 48-49. o.

széles határvonal.

Ebből adódóan az akkuzatórius és inkvizitórius kevert eljárásra való áttérés mindennapi problémát jelent az entitások szintjén működő bíróságok számára, ami megakadályozza a nemzeti stratégiában szereplő, a háborús bűntettek mielőbbi elbírálására vonatkozó célkitűzések megvalósítását.

4. Tanulságok

A tanulmányban ismertetett problémákból két szempontból adódnak tanulságok, nevezetesen a belső jogrendszer valamint a nemzetközi beavatkozás kapcsán.

Nemzeti szinten praktikus tanulság, hogy megfelelő számú alkalmazottra van szükség az alacsonyabb szintű bíróságokon, és az *ad hoc* nemzetközi büntetőbírói fórum felállításának (valamint a belső igazságszolgáltatási rendszer helyreállításának) pillanatától kezdve szükséges ezeknek a bíróságoknak a felkészítése arra, hogy időben bekapcsolódjanak a fegyveres konfliktus során megtörtént bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonásába.

Két jelenleg folyamatban lévő, nemzetközi szereplők által bonyolított program célozza a boszniai entitások szintjén tevékenykedő bírák és ügyészek szervezettebb képzését, jövőbeli oktatók tudásának fejlesztését is megcélozva.⁵⁶ Ezek a programok azonban a legjobb esetben is csak 2011 végére hozzák meg a várt eredményt. Ez a korrekció kissé elkésettnek nevezhető.

Az akkuzatórius eljárás bevezetése szükségessé tette a boszniai ügyvédek aktívabb részvételét az eljárásban. Az OKO képzésein keresztül lehetőség nyílt az ICTY előtt zajló gyakorlat mintájának követéséhez elengedhetetlen ismeretek elsajátítására. A képzések azonban nem eléggé szisztematikusak, és nem érik el az entitások szintjét. Egy hivatalos és egységes minősítési, illetve vizsgarendszerrel ez a hiányosság kiküszöbölhető lenne. Másfelől garantálhatná a vádlotti jogok megfelelő színvonalú képviselését. A tanulmányban ismertetett tényekből jól látható, hogy jóval kevesebb figyelmet szentelt a Törvényszék a védelem oldalának fejlesztésére, mint a bírókra és ügyészekre. Ez, különösen összetettebb ügyekben, könnyen vezethet a felek perbeli egyenlősége elvének rendszeresen ismétlődő sérüléséhez. Az elv érvényesítése érdekében tett intézkedések, illetve azok hiánya pedig jelentős hatással bírhat egy nemzetközi büntető törvényszék működésének, hitelének utólagos megítélésére.

A 11 *bis* ügyek végeztével a közvetlen és folyamatos nemzetközi figyelem hamarosan kivonul a nemzeti eljárások terepéről. Ebből fakadóan megnőtt a jelentősége az akadémiai szereplők munkájának. A Boszniába érkező, és ott alaposabb kutatást végző fehér hollók felelősségévé vált, hogy egyfajta informális felügyeletet gyakoroljanak az eljárási garanciák betartása felett. Ahhoz, hogy a kutatások a gyakorlatban is kifejthessék a hatásukat, elengedhetetlen a visszacsatolás. A kutatási eredményeket, elemzéseket lehetőség szerint hasznos

⁵⁶ A UNDP által szervezett "Support of war crimes cases in Bosnia and Herzegovina" és az EBESZ, az ICTY és a UNICRI által közösen bonyolított "War crimes justice project" elnevezésű program.

lenne a helyi nyelvekre fordítani,⁵⁷ és az érintett országban is publikálni ezzel is emlékeztető a nemzeti igazságszolgáltatás szereplőit, hogy a nemzetközi közösség figyelve nem tűnt el teljesen, s ezzel ösztönözve őket arra, hogy továbbra is törekedjenek megfelelni a nemzetközi büntetőjogi elvárásoknak.

Végül, a nemzetközi beavatkozás során óvatosabb és alaposabb mérlegelésre van szükség annak meghatározása előtt, hogy meddig terjedjenek a nemzetközi szereplők által bevezetett újítások. Nem hagyhatóak figyelmen kívül a nemzeti igazságszolgáltatási rendszer sajátos adottságai, hagyományai. Bosznia-Hercegovina esetében az akkuzatórius és inkvizitórius kevert eljárás bevezetése komoly nehézségekhez vezetett. Bár a boszniai jogrendszer egyértelműen rászorult a fejlesztésre, ennek erős alapja lehetett volna a helyi jogászok által jól ismert inkvizitórius eljárás. Így a boszniai Állami Bíróság nem pusztán „kistestvére”, de egyenértékű partnere lehetett volna az ex-jugoszláv törvényszéknek a háborús bűnösök feletti ítélezésben.

⁵⁷ A Reykjavík, az Amsterdami, a Hebrew University, valamint a University College London közös akadémiai konzorciuma által lebonyolított, magas költségvetésű DOMAC projekt keretein belül született kutatási eredményeket is elmulasztották az érintett országok helyi nyelveire fordítani, ami érthető módon vezetett ellenérzésekhez a helyi szereplők oldalán, akik így pusztán tárgyai maradtak, és nem váltak haszonélvezőivé a „laboratóriumi munkálatoknak”.
Lásd: <http://www.domac.is/>